

УДК 002 2+2

Н. Н. Зубко

**ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ
ЦЕРКВИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ РЕЛІГІЙНОГО
КНИГОВИДАННЯ**

Спектральний аналіз сучасного книжкового ринку подає нам динамічну, типологічно та тематично різнобарвну картину українського книговидання: ділова й технічна книга, медична і сільськогосподарська, художня, дитяча та інша література. Зростає й збагачується в останні роки релігійне книговидання. Воно формується як дещо відособлена група видань з особливим покликанням: стати основою духовного збагачення. Сьогодні релігійна літера-

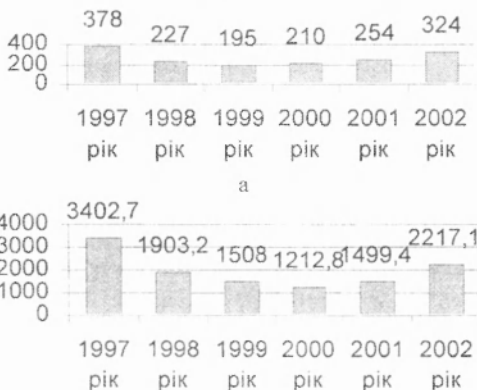
тура займає вагоме місце у книготорговельному асортименті, користується стабільним попитом покупців, приносить комерційний успіх і видавцям, і книгопродавцям, привертає увагу аналітиків і практиків.

Проте цей сегмент українського книжкового ринку залишається маловивченим. Релігійна, а саме літургійна література у книгознавчих типологічних дослідженнях майже не висвітлюється, хоча в історії книги цей тип літератури посідає важливе місце [13, с.19]. Г. Шведова–Водка поділяє літургійну літературу на шість груп: канонічну, богослужбову, молитовну, агіографічну, теологічну, релігійно-популярну. Власну класифікаційну схему розробили працівники Українського католицького університету у Львові. У каталозі бібліотеки цього вищого навчального закладу книги згруповані в такі укрупнені групи: догматичне, моральне та пасторальне богослов'я, історія церкви, візантиністика, релігієзнавство, духовність, християнська література, агіографія тощо. Релігійному книговиданню присвячена публікація Ю. Фінклера “Українська релігійна книга: формування репертуару” [12]. Про сучасну релігійну книгу стаття Р. Дисака “Духовна книга знаходить читача: Торгівля релігійною літературою: часи застою минули” [2]”, праця М. Шашківа “Духовна книга наближає людей до Христа” [9], публікація “Православная книга” у російському журналі “Книжный бизнес” [5], замітка Н. Римської “Релігійна література як пігулка” на сторінках “Книжкового огляду” [7]. Названі праці торкаються окремих аспектів сучасного релігійного книговидання й книгопоширення, але жодна з них не характеризує його комплексно та всебічно.

Видання релігійної літератури в Україні має давні традиції, адже релігійними були перші українські манускрипти, перші вітчизняні друки. Вони особливо шанувалися нашими пращурами, хоча й ставали у різні історичні епохи об'єктом численних обмежень і заборон. Найбільше переслідувань зазнала українська релігійна книга в радянський час, ставши практично недоступною для віруючих. Лише наприкінці 80-х – початку 90-х років минулого століття релігійні видання повертаються до українського читача. У перші роки незалежності нашої держави це були здебільшого діаспорні видання Біблії та вітчизняні репринтні передруки релігійної літератури дореволюційного часу. Поступово репертуар вітчизняних релігійних видань розширився та видозмінився.

Вийшли друком праці християнських богословів, отців церкви, підручники з релігієзнавства. Видано чимало літератури з історії становлення християнства в Україні, твори релігійно-філософської думки України, книги про українську ікону й церковне зодчество, про життя і діяльність релігійних діячів України. Аналіз статистичних збірників “Друк України” показує, що потік літератури духовного змісту за останні чотири роки поступово зріс як за назвами, так і за накладами. Якщо 1999 р. загальна кількість назв виданих книг становила 195 видань, то 2002 р. – 324 видання. Спостерігаємо збільшення на 66%, хоча рівня 1997 р. так і не досягнуто (див. рисунок).

Виходячи з існуючого попиту, поодинокі релігійні видання включають у свій репертуар киявські “Либідь” та “Наукова думка”, львівські “Логос” і “Добра книжка”. А для низки українських видавництв випуск релігійної літератури став профільним напрямом діяльності: наприклад, у Києві це видавництва “Софія”, “Джерело життя” і “Светлая звезда”, видавництва Києво-Печерської Лаври й Української православної церкви та інші; в Одесі – видавництво Свято-Михайлівського монастиря, “Благая весть” і інші; у Львові – видавництва “Свічадо”, “Місіонер”, “Логос”, “Стрім” тощо. Кожне з цих видавництв обрало свій напрям розвитку й орієнтується на задоволення інформаційних потреб різних християнських церков. За даними Релігійно-інформаційної служби, більше 97% зареєстрованих сьогодні релігійних громад в Україні є християнськими [4]. Приблизно половина з них – православної традиції. І саме для них призначена релігійна література українських видавництв, розташованих у центральних та особливо східних областях. Решту майже порівну поділяють протестанти й католики Української греко-католицької, Римо-Католицької та Вірменської католицької церков.

Випуск книг і брошур з релігії в Україні упродовж 1997–2002 рр.:
а – за назвами; б – за накладом

Українська греко-католицька Церква (УГКЦ) є найбільшою Східною католицькою церквою світу. Вона нараховує понад 5,5 мільйона віруючих. За статистичними даними Державного комітету у справах релігій України, за станом на 1 січня 2004 р. УГКЦ нараховує: 3328 громад, зосереджених у 12 єпархіях; 92 монастирі, де мешкає 1134 ченці і черниці; 13 духовних навчальних закладів, в яких здобувають вищу освіту 1585 студентів; 2051 священнослужителя, 1132 недільні школи, 2721 культову споруду [2]. На них і зорієнтована діяльність таких католицьких видавництв, як “Місіонер” і “Свічадо” у Львові, “Нова зоря” в Івано-Франківську.

Видавництво **“Місіонер”** має давнє українське коріння та цікаві діаспорні традиції. Адже перші друкарські осередки василіян існували ще у XVII–XVIII століттях. Видавництво чину Св. Василя Великого в Галицькій провінції було засновано у 1897 році. З початком Другої світової війни воно перервало свою діяльність, відновивши її аж 1992 р. як видавничий відділ василіянського монастиря. Восени 1994 р. Львівська обласна Рада народних депутатів повернула повноправним власникам – отцям василіянам – друкарню у м. Жовква, а видавництво **“Місіонер”** отримало особну реєстрацію. Сьогодні **“Місіонер”** тісно співпрацює з львівськими видавництвами **“Світ”**, **“Каменяр”**, **“Край”**, з видавництвами василіян у Торонто (Канада) та Пряшеві (Словаччина). Його філософсько-богословські, катехитичні, богослужбні та історико-пізнавальні видання шукають свого читача не тільки серед вірних УГКЦ, але й серед представників інших церковних конфесій. За останні роки у видавництві вийшло понад 600 найменувань книжок загальним накладом більш як 2200000 примірників [6].

Видавництво **“Нова зоря”** з власною друкарською дільницею засноване наприкінці 1996 р. на базі редакції однойменного часопису Ординаріату Івано-Франківської єпархії УГКЦ. За час його існування вийшло у світ близько ста книг загальним накладом майже 200000 примірників [6]. У репертуарі **“Нової зорі”** аркушеві видання (релігійні іконки, календарики та святкові листівки), релігійно-популярні брошури, художні твори, навчальні й наукові праці, складні нотні тексти. Авторами їх є всесвітньовідомі зарубіжні богослови, викладачі вищих навчальних закладів, діячі мистецтв. Серед найновіших видань **“Нової зорі”** можна відзначити книжку **“Свята Тереса від дитинства Ісуса: Повесть про одну душу, написана нею самою”**, яка уже понад століття (від 1898 р.), перекладається різними мовами та перевидається у християнських країнах світу. Привертає увагу добре ілюстрований навчальний посібник професора Дмитра Степовика **“Іконологія й іконографія”**, в якому, крім суто мистецтвознавчих питань, поважне місце відведено богослов'ю ікони, тим великим труднощам, з якими зіткнулася Вселенська Церква, утверджуючи сакральні зображення, зокрема ікони як візуальної віронавчальної частини богослов'я. Незмінним джерелом наснаги у прагненні віруючих до досконалості покликані стати книжечки із серії **“Бібліотечка християнської родини”**: акафіст до Різдва Христового, молитовник до Матері Божої, розповіді про ангела-хоронителя і т.д. Використання комп'ютерно-поліграфічної техніки кращих світових зразків забезпечує якісний друк видань **“Нової зорі”**.

Одним із найпотужніших видавництв Греко-католицької церкви є видавництво **“Свічадо”**, відоме не лише в релігійних, але й у мирянських колах України. Воно постійно перебуває у стані розвитку та удосконалення, починаючи з 80-х років минулого століття. Саме тоді молоді українські студенти Люблінського католицького університету в Польщі вирішили розпочати видавничу діяльність, вважаючи саме книжку одним із найкращих способів пропаганди християнських цінностей – і до 2004 р., коли у травні Патріархом УГКЦ Любомиром Гузарем було освячено нові приміщення видавництва.

Перші брошури видавництва почали виходити підпільно, та незабаром, в умовах лібералізації системи влади у Польщі, було легалізовано і видавничу діяльність. Видавництво отримало назву “Свічадо” і за допомогою церкви розпочало офіційну видавничу діяльність. Темою перших брошур були літургійні питання, постать Андрея Шептицького, його листи, історія церкви. Загалом на першому етапі діяльності видано 15 книжок і брошур загальним накладом 80000 примірників. Значна частина накладів була перевезена різними способами в Україну і розповсюджена за допомогою монахів-студитів.

Зміна політичної ситуації в Україні сприяла перенесенню видавничої діяльності до Львова. Після річної перерви, пов'язаної з державотворчими змінами, з благословення Мирослава Івана Кардинала Любачівського видавництво “Свічадо” налагоджує співпрацю з монахами-студитами і з другої половини 1992 р. розпочинає свою діяльність як видавничий відділ монастиря монахів Студитського Уставу. Упродовж десяти років під логотипом “Свічада” вийшло друком 440 видань загальним накладом близько 2 млн. 500 тис. примірників, які охоплюють широкий тематичний спектр і задовольняють запити різних категорій покупців [6].

З кожним роком каталог друкованої продукції видавництва стає все багатшим, товстішим і яскравішим. У репертуарі “Свічада” – канонічна книга книг усіх християн Біблія, представлена виданням Українського Біблійного Товариства в перекладі І. Огієнка та перекладом П. Куліша, І. Левицького, І. Пулюя, а також особливо потрібна в церковному життєвому богослужбово література, що містить правила й описи порядку проведення храмових богослужінь, або тексти для них. З богослужбових книг у доробку підприємства — якісно видані й ошатно опрацьовані Євангеліє, Апостол, Часослов, Требник, Акафісник і Парастасник, Молитовний псалтир, зручні у користуванні брошурні варіанти Божественної Літургії Св. Йоана Золотоустого, Передосвятних дарів, Акафістів до Богородиці, Христових Страстей, Св. Йосафата, до Св. Великомученика і цілителя Пантелеймона тощо. Вірним мирянам католицької церкви призначені портативні молитовники (різні за обсягом і форматом), які, як правило, містять щоденні молитви, молитви на всякі потреби та катехизмові правди.

Навчальні видання “Свічада” необхідні викладачам і студентам богословських факультетів духовних освітніх закладів, які готують священників, дияконів, регентів церковних хорів, катехитів і богословів, а також суміжних факультетів світських вузів, зокрема філософського, психологічного, історичного, юридичного. Найбільшими серед перших є Український католицький університет, Львівська греко-католицька духовна семінарія Св. Духа, Інститут вищої релігійної культури у Львові, Єпархіальний катехитичний інститут Пресвятої Тройці у Дрогобичі, Інститут духовно-релігійної освіти у Зборові та ін. Бібліотеки цих навчальних закладів уже поповнилися навчальними книгами “Свічада”. Це, зокрема, такими виданнями, як “Вступ до патристич-

ного богослов'я" Луїджі Падовезе, "Патрологія" Василя Лаби, "Психологія з викладом основ релігії" Юзефа Макселона, "Історія церкви в Україні" Юрія Федорова, "Бесіди з етики" Анджєя Шостєка, тритомна "Історія філософії" Владислава Тритакевича, а також підручниками з богослов'я "Літургія церкви" Міхаєля Куншлєра, "Історія церкви" Гі Бєдуєла, "Церковне право" Ліберо Джєрозє, випущєними в серії "Аматєка", та ін. Часто через брак з окремих богословських дисциплін підручників і посібників у навчальному процесі використовуються монографії та наукові збірники, джерелознавчі видання "свічадівського" виробництва.

Пріоритєтні позиції в репертуарі видавництва "Свічадо" займає науково-популярна книга, що поєднує в собі риси науково-популярної монографії, науково-художнього видання, довідника і практичного посібника. Це, як правило, перекладна література. Серед найпопулярнішої – твори зарубіжних авторів Генрі Ноуєна, Ансєльма Грюна, Клайва Стєйплза Льюїса, Ентоні де Мєло, Жана Ваньє. У центрі уваги популярних релігійних видань християнське розуміння життя, шлях людини до Бога, почуття любові до себе й інших, терпіння та самопожертви, земне і небєсне буття, духовність. Користуються попитом серед молодіжної аудиторії книги, присвячені свідомому і відповідальному розумінню шлюбу, народженню дитини та сприйняттю батьківства. Своєрідні поради для молодих подружніх пар і тих, хто хоче ними стати, містять книги Джозєфа Райя "Вінчання", Інгрід Тробіш "Бути жінкою – це радість...", Ед Віт "Перші кроки разом", Гері Смолі "Пізнай свого чоловіка" та "Пізнай свою дружину", Владзимєжа Фіялковського "Дар народжувати". Деякі з них випущєні видавництвом уже вдругє.

Упродовж останніх років "Свічадо" запропонувало читачам низку житійних нарисів про визначних церковних діячів: Св. Ігнатія Лойола, французького душпастиря й містика Жана Марі Віанє, Митрополита Андрєя Шєптицького, П'єра Джорджо Фрассаті, Св. Йосафата Кунцєвича та ін.

Частину видань "Свічадо" за тематикою, цільовим і читацьким призначєнням об'єднує в серії. У межах серії "Джерєла християнського сходу" з'являються твори подвижників християнства різних історичних епох: Донікєйської доби, Золотого віку патристики, Серєдньовіччя, Нового часу. Серія "Людина. Церква. Дєржава" – це збірники статей, що з позиції різних церков розглядають питання прав людини та релігійної свободи. Авторська серія "Короткі історії для душі" складається з коротких притч Бруно Феррєро: "Троянда також важлива", "Світ польового цвіркуна", "Сорок казок у пустєлі", "Кола на воді", "Таємниця червоних рибок". За допомогою катєхитичної серії "Світло життя" читач має змогу зрозуміти значєння богослужєнь і Божих таїнств для свого освячєння і життя в єдності з Богом, поглибити поняття християнської духовності та і її місця у щодєнному житті. У цій серії уже побачили світ три книги "Тайна, в яку ми віримо", "Тайна, яку ми звершуємо", "Тайна, якою живемо".

Катехитична серія “З нами Бог” призначена для навчання Божим Законам наймолодших. Проте сьогодні її із задоволенням читають і дорослі, які на десятиліття були позбавлені такої можливості. У рамках серії видавництво сформуло повноправні навчально-методичні комплекси. Так, для кожного класу недільних шкіл під різними назвами: “Пізнаваймо” (1 кл.), “Життя” (2 кл.), “Разом” (3 кл.), “Обіцянка” (4 кл.), “Ділення” (5 кл.), “Відповідь” (6 кл.), “Преображення” (7 кл., готується до друку), “Мандрівка” (8 кл.) — випускається робочий зошит для учня та посібник для катехита. Крім них, видано “Вступ до катехитичної серії “З нами Бог”, що подає загальну характеристику серії та детальний аналіз її частин, розглядає можливі проблеми в стосунках між катехитом і учнями, розкриває навчальний план восьмикласної катехитичної освіти.

Є в доробку видавництва свої бестселери. П'ять перевидань пережила книжка Томи Кемпійського “Наслідування Христа”, перекладена приблизно на сто мов і особливо читана у всьому світі. Чотири перевидання загальним накладом 35 тис. примірників витримав молитовник “Прийдіте поклонімся”, до складу якого входять чини святих тайн, богослужень і молитви на різні потреби, катехизмова частина. Швидко розповсюджена і видана вдруге книга Віри Манько “Українська народна писанка”, що містить 465 кольорових зразків писанок, знайомить з мистецтвом писанкарства, з легендами та народними переказами, пов'язаними з писанками, символікою знаків і узорів. Книги видавництва в останні роки посідали високі сходинки на різних книжкових конкурсах. Це, зокрема, перемога у номінаціях “Елітарна” та “Масова книга” на VIII Форумі видавців у Львові (2001), поважні місця у всеукраїнських рейтингах “Книжка року” в номінаційних полях “Софія” (2000), “Обрії” (2000), “Енциклопедія” (2001), “Світ мистецтва” (2001) та “Дитяче свято” (2002).

Окрім випуску книжкової продукції, “Свічадо” займається пошуком ефективних каналів і методів її поширення. Сьогодні його основними гуртовим і роздрібним реалізаційними центрами стали відділ збуту в приміщенні церкви Св. Арх. Михаїла та однойменна львівська книгарня на вул. Лисенка, в асортименті яких представлений увесь спектр видавничого репертуару “Свічада”. Помітну роль у розповсюдженні книг видавництва відіграє кіоск біля церкви Св. Анни.

Доступні ціни та вигідні умови придбання заохочують до співпраці з видавництвом інші торговельні підприємства. Торгівля літературою видавництва доволі активно проводиться в “Українській книгарні”, “Центрі української книги”, Книжковому домі “Буква” та інших універсальних книгарнях Львова. Це і церковний магазин “Благовіст” на вул. Руській, який серед інших культурних товарів пропонує покупцям книжкові новинки. Як правило, на полицях з релігійною літературою розміщується логотип видавництва з оптимістичним гаслом “Книги, що дарують радість душі”. Такий указівник стає найкращим орієнтиром для покупців, які шукають саме “свічадівську” літературу.

Хоча значна частина друкованої продукції видавництва поширюється саме у Львівській області, видавництво реалізує свої книги й в інших, не лише західноукраїнських, містах. Нині офіційні представництва (дистриб'ютори) “Свічада” функціонують у Києві (церква Миколи Доброго) та Тернополі (церква Св. свщмч. Йосафата). Його видання можна придбати в книгарнях Івано-Франківська, Чернівців, Ужгорода, Вінниці, Запоріжжя, Херсона тощо.

Книжкова продукція “Свічада” має широке коло потенційних покупців у сільській місцевості, де устої релігійної культури, традицій і моралі значно міцніші у порівнянні з урбаністичним середовищем. Для жителів сіл і невеликих містечок, де відсутні будь-які книготорговельні підприємства, найприйнятнішим способом купівлі книг є служба “Книга–поштою”. На основі каталогу чи інших друкованих рекламних матеріалів “Свічада” покупці можуть замовити уподобані книги й оплатити за них після отримання замовлення у поштовому відділенні. Видавництво заохочує споживачів до купівлі трьох і більше книжок, адже в таких випадках воно оплачує поштові витрати.

Розвиває “Свічадо” й Інтернет-торгівлю релігійною книгою. Її перевагами є розширений каталог, цілодобовий доступ до інформації, оперативний пошук потрібного видання, можливість купівлі книги без посередника.

Найменшу частку релігійної літератури “Свічадо” розповсюджує через фізичних осіб, котрі закуповують із знижками дрібногуртові партії найпопулярніших книг і реалізують їх біля церков і храмів.

Видавництво “Свічадо” надає також можливість придбання релігійної літератури гуртовими партіями. Працівники відділу реалізації приймають замовлення від окремих парафій Львова і Львівської області, церков і релігійних установ інших українських міст. Гуртовий продаж стимулюється через систему знижок, розміри яких коливаються в межах від 10 до 30% й залежать від суми замовлення та форми оплати.

Одним з активних засобів просування книжкової продукції до споживача є реклама, різні форми якої видавництво використовує в своїй роботі. Щороку “Свічадо” випускає каталог власної друкованої продукції, який вирізняється з-поміж аналогічних продуктів інших видавництв ґрунтовністю підготовки. Власне з каталогу і книготорговець, і безпосередній споживач-читач можуть отримати цікаву біографічну інформацію про авторів релігійної літератури, ознайомитись з анотаціями книжкових видань, довідатися про їх формат і обсяг, відпустити ціну видавництва та оформлення оправи, визначити для себе найвигідніші умови придбання. Підвищують зручність користування каталогу алфавітний покажчик назв видань, зміст і бланки-замовлення.

Окрім каталогу, що містить дані про видавничий репертуар загалом, “Свічадо” випускає листівки, проспекти, буклети, закладки, календарі, які інформують про окреме видання чи серію видань (власне про їхнє змістове наповнення та умови придбання, часом – цитати з книги) й розповсюджуються серед учасників книжкових виставок і покупців у місцях продажу. Для дитячої аудиторії передбачаються святкові подарункові комплекти, до складу

яких входять різноманітні вкладки до видань (наприклад, вертеп, ангелік, дитяча саморобка), молитовники для дітей, пам'ятки про першу сповідь і причастя.

Ефективним і порівняно недорогим засобом розміщення іміджевої інформації про видавництво та рекламних повідомлень про його літературу є релігійна періодика “Арка” (Львів), “Нова зоря” (Івано-Франківськ), “Джерело” (Броди), “Божий сіяч” (Тернопіль), “Християнський вісник” (Коломия), “Жива вода” (Трускавець) тощо. Часом інформація про книжкові новинки “Свічада” з'являється в “Поступі” – газеті загальноміського значення. Така реклама подається на сторінках власного дитячого журналу “Зернятко” та у попередніх книжках видавництва. Зрідка рекламуються книги видавництва й на “Радіо Воскресіння”, “Львівській хвилі”, івано-франківському обласному радіо, львівському обласному радіо та телебаченні.

Як бачимо, працівники “Свічада” докладають усіх зусиль для успішного функціонування видавництва на обраному сегменті книжкового ринку. Якісні рукописи, відмінні друки, добре продумана товарна, цінова й збутова маркетингові стратегії – ось що вирізняє його продукцію серед релігійної книги інших видавців, робить його успішним комерційним підприємством, спрямованим на постійне самовдосконалення та ріст.

Релігійна книга як об'єкт книгознавчих досліджень, видавничого репертуару, книготорговельного асортименту та бібліотечного фонду потребує пильної уваги спеціалістів. Надалі залишається актуальним розроблення типології релігійної книги. На часі ґрунтовні маркетингові дослідження потреб і інтересів читачів, врахування яких послужило б основою для оптимізації книжкового ринку релігійної літератури й, можливо, підвищенню рівня духовності в українському суспільстві.

1. Антошевський Т. Релігійні мас-медіа в Україні // http://www.ugcc.org.ua/content/php?page_id=103d1=ua. 2. Дісак Р. Духовна книга знаходить читача. Торгівля релігійною книгою: часи застою позаду // Книжковий світ. 1998. №1. С.10–11. 3. Друк України: Статистичний збірник. К., 1998–2003. 4. Основні релігії // http://www.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/major.religions/. 5. Православная книга сегодня // Книжный бизнес. 2001. №9. С.25. 6. Релігійні видавництва Української греко-католицької церкви http://www.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/publishers/. 7. Римська Н. Релігійна література як пігулка // Книжковий огляд. 2002. №5. С.80–81. 8. Сташків М. “Добра книжка” набирає обертів // Книжковий клуб. 2001. №2–3. С.29. 9. Сташків М. Духовна книга наближає людей до Христа // Вісник Книжкової палати. 1999. №10. С.11. 10. УГКЦ сьогодні: склад і територія // http://www.ugcc.org.ua/ukr/church_in_action/structure/. 11. Фінклер Ю. Українська релігійна книжка: формування репертуару // Палітра друку. 1996. №1. С.55–56. 12. Фінклер Ю. Актуалізація проблем сучасного книговидання з релігійної тематики в Україні // Книга в соціокультурному просторі (досвід книговидання ХІХ–ХХ ст. і сучасні проблеми: Доп. і повід. Міжнар. наук. конф., 3–5 травня 1995 р. Л., 1995. С.33–34. 13. Шведова–Водка Г.М. Типологія книги: Навчальний посібник. К., 1999.